

ความเชื่อ เรื่องถน

ความนำ

ความเชื่อ เรื่องวิญญาณผีसाग เทวดาต่าง ๆ (Animism) ที่ปรากฏในวิถีชีวิตของชนเผ่าไทยได้ฝังลึกอยู่ในจิตใจของชาวอีสานอย่างแนบแน่น เป็นคติความเชื่อที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองอย่างเด่นชัด ความเชื่อ เรื่องวิญญาณนี้สืบทอดมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษจนถึงปัจจุบันดังปรากฏในประเพณีการฝังศพของมนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์บริเวณบ้านเชียง พบว่ามีภาชนะดินเผาสำหรับบรรจุเครื่องมือ เครื่องใช้ เครื่องประดับต่าง ๆ รวมไว้กับศพซึ่งเชื่อว่าผู้ตายนั้นแท้จริงยังไม่ตาย แต่จะกลับฟื้นคืนชีวิตมาจึงจำเป็นต้องมีเครื่องมือ เครื่องใช้ไว้ด้วย แสดงถึงความเชื่อ เรื่องวิญญาณของชุมชนโบราณและในยุคต่อมาชนเผ่าไทยมีความเชื่อ เกี่ยวกับวิญญาณ และอำนาจเหนือธรรมชาติชัดเจนมากขึ้น

ความเชื่อ เกี่ยวกับผีसाग เทวดานั้นฝังแน่นอยู่กับจิตสำนึกของคนไทยตั้งแต่อดีตมานานเช่นกัน แม้แต่สมัยกรุงสุโขทัย ซึ่งศาสนาพุทธกำลัง เจริญรุ่งเรือง แต่ประชาชนและชนชั้นปกครองก็ยังยึดถือคติความเชื่อ เรื่องผีसाग เทวดา วิญญาณและอำนาจเหนือธรรมชาติ เพื่อปกป้องคุ้มครอง

ถ้ากษัตริย์พระองค์ใดกราบไหว้บูชา เทวดาจะช่วยส่งเสริมให้บ้านเมืองสงบสุข เจริญรุ่งเรือง ถ้าหากกษัตริย์พระองค์ใดไม่เช่นสรวงกราบไหว้ บ้านเมืองก็จะล่มจม ในศิลาจารึกหลักที่ 45 ปรากฏความเชื่อดังกล่าวเช่นเดียวกัน ความปรากฏในด้านที่ 1 กล่าวถึงการทำสัตย์สาบานกล่าวถึง ผี ผู้ทำหน้าที่ปกปักรักษา เรียกว่าอารักษ์และยังปรากฏความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สืบทอดตามธรรมชาติดังความว่า

... (ส) บดด้วยกันนี้จึงให้โต้แย้ง (อารักษ์)* ทั้งหลายอันมีใบน้ำในถ้ำ (ว)
 ศาหนพระยาผู้ปู่ ปู่พระยา ปู่เริง ปู่มุง ปู่พอง ปู่ฟ้าพื้น (ย) 1 กอง ปู่พระยาคำพู (พระ)
 ยาผากองเท่านั้นคำพงษ์ก้าว (ผ) ลิทธิแล แต่นี้คำพงษ์มีปูผาคำ (ผ) ง ผู้หวาน ปู่ขุนจิต
 จุนจอต ปู่พระยาศ (รีอินทราทิตย) ปู่พระยาบาน ปู่พระยารามราช ปู่ไสส (ส) งคราม
 ปู่พระยาเลอไทย ปู่พระยาจวนำตม ปู่ (พระ) ยามทาสธรรมราชา พ่อเลอไทย
 แ(ละ)ไทย ผู้ดี ผีชาวเลื่องเท่านั้นแล แม่ผู้ใดบ่อชื่อไซร์ให้ (ผ) มันทังเลื่อใหญ่เขาภูคา
 เขาผาดาน ผา แ(ด)ง ผ่างแม่พระศักดิ์พระสอ เลื่อทาน... ทั้งปู่เข้าขง เขาขรรง
 พระศรี ผีบางพระศักดิ์ อารักษ์ทุกแห่ง แต่งตาตองสองปู่หลานรักกัน ผีผู้ใดใครบ่ชื่อ จุงผีผุง
 นี้หักก้านาวคอ อย่าเป็นพระยา (ยอช เซเตย์ แปล 2467: 201-202)

จะเห็นได้ว่า ชาวไทยได้มีความเชื่อในเรื่องผีसाง เทวดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ
 มานานแล้ว ศรีศักร วัลลิโภดม (2527: 25) ได้จัดแบ่งผีที่มีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของคน
 ในสังคมออกเป็น

1. ผีที่สิงอยู่ในน้ำและตามถ้ำ
2. ผีบรรพบุรุษ
3. ผีใหญ่ที่มีชื่อเรียกว่า เลื่อ เจ้าพ่อหรือปู่เจ้า ซึ่งสิงสถิตอยู่บนยอดเขาหรือ
 ที่ต่าง ๆ

การนับถือผีของชาวไทยมิได้จำกัด เฉพาะวิญญาณของคนตายแล้วเท่านั้น แต่ยังคงครอบคลุม
 ไปถึงสิ่งแวดลอมอื่น ๆ ที่ถือว่าศักดิ์สิทธิ์ด้วย จึงนับว่าผีसाง เทวดามีอิทธิพลต่อวิถีการดำเนิน
 ชีวิตของคนในสังคมอย่างยิ่ง จิตร ภูมิศักดิ์ (2524: 120) ก็เสนอแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องนี้
 ไว้เช่นกันว่า "ชนเผ่าไทยยุคแรกมีศาสนาตั้งเดิม คือการนับถือผี ถือเทวดาเป็นบรรพบุรุษ
 ของตน และสืบเชื้อสายมาจากถน" แม้กระทั่งชาวไทยในอีสานทุกวันนี้ยังยึดมั่นในคติความ
 เชื่อดั้งเดิมอย่างเหนียวแน่นเช่นกัน ดังจะเห็นได้จากพิธีกรรมทั้งที่เป็นพระราชพิธี เช่น
 การเช่นสรวงพระ เลื่อ เมือง พระทรงเมือง และหลักเมือง ส่วนพิธีกรรมในระดับชาวบ้าน
 เช่น การเลี้ยงผีบรรพบุรุษ เลี่ยงปู่ตา และการกราบไหว้เช่นสรวงต่อศาลพระภูมิเจ้าที่
 เป็นต้น

* หลวงวิจิตรวาทการ อธิบายถึงอารักษ์ ว่า ในภาษาของไทยใช้คำว่า ผี แทนคำว่า
 อารักษ์ หรือ เทพารักษ์ ต่อมาเรียกให้ชัดขึ้นอีกหน่อยว่าผีถน (หลวงวิจิตรวาทการ 2504: 157)

ชาวไทยในภูมิภาคอีสานมีความผูกพันยึดมั่นในความเชื่อผีसाง เทวดาและอำนาจเหนือธรรมชาติ เช่นเดียวกับชาวไทยในท้องถิ่นอื่น เชื่อว่า ผีसाง เทวดา วิญญาณและสิ่งศักดิ์สิทธิ์สามารถดลบันดาลให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ และคุ้มครองป้องกันภัยพิบัติต่าง ๆ ได้ ผีตามความเชื่อของชาวอีสาน เชื่อว่าผีที่ยิ่งใหญ่กว่าผีทั้งหลายนั้นคือ "แถน" (ธวัช ปุณโณทก ใน เพ็ญศรี ดุก และคณะ, บรรณาธิการ 2528: 371) และที่สำคัญคือ ชาวอีสานยกย่องแถนเป็น เทวดามากกว่าเป็นผี

ความเชื่อ เรื่องแถนนี้เป็นความเชื่อดั้งเดิมของชาวอีสาน ดังข้อความตอนหนึ่งในพงศาวดารล้านช้างว่า "กาลเมื่อก่อนนั้น ก็เป็นดิน เป็นหญ้าเป็นฟ้าเป็นแถน ผีและคนเที่ยวไปมาหากันข่าชาด" (กรมศิลปากร 2506: 389) แสดงให้เห็นว่ามนุษย์แต่ครั้งโบราณมาก็มีการนับถือแถน คือ ผี หรือ เทวดา ซึ่งเชื่อว่าผู้มีอำนาจสูงสุดคือแถนอยู่บนสวรรค์ มีลักษณะเป็นเทพผู้สร้าง ให้กำเนิดมนุษย์สร้างสรรพสิ่งในโลก รวมถึงดิน น้ำ ลม ไฟ แถนเป็นผู้สร้างจึงเป็นเทพ เทวดา หรือผู้มีอิทธิฤทธิ์เหนือธรรมชาติ และที่สำคัญคือ ลงโทษและให้ภัยมนุษย์ ความเชื่อของคนในยุคนี้ เชื่อว่าแถนบนสวรรค์มีหลายองค์คอยทำหน้าที่ต่าง ๆ กัน เช่น แถนฟ้าคืน แถนแต่ง แถนหล่อ แถนแพน ฯลฯ แถนเหล่านี้มีบทบาทและหน้าที่แตกต่างกันไป โดยมีพระยาแถน เป็นหัวหน้าแถนปกครองอยู่ในเมืองแถน ดังนี้ก็แสดงว่าแถนก็คือฟ้า (อยู่บนสวรรค์) ฟ้าก็คือ เทวดา และเป็นที่น่าสังเกตว่าจีนนับถือ เทียน คือฟ้า เป็นพระเจ้าที่บันดาลอะไร ๆ ให้แก่มนุษย์ คำว่า เทียน กับ แถน มีสำเนียงที่ใกล้เคียงกัน จึงมีนักคิดกระแสใหม่มีความเชื่อว่า แถน เป็นชื่อของอาณาจักรเทียน ซึ่งอยู่ทางทิศใต้ของจีน

ความเชื่อ เรื่องแถนนี้เป็นความเชื่อดั้งเดิมของชาวอีสาน ก่อนที่พุทธศาสนาจะเข้ามามีบทบาทในสังคม พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ แห่งวัดมหาชัย จังหวัดมหาสารคาม ได้ให้ความเห็นว่า "ความเชื่อ เรื่องแถนนี้สืบทอดมาตั้งแต่ยุคไทยสมัยน่านเจ้าอาณาจักรของจีน" (พระอริยานุวัตร: สัมภาษณ์) ชาวจีนมีความยึดมั่นนับถือผีบรรพบุรุษ เล่ากันสืบมาว่า ในราชวงศ์साง เรียก साงไต ผู้สูงสุดเป็น 1 ใน 5 ของเทพบุตรทั้ง 5 ของจีน (Five Ti) ชาวจีนยกย่องเสมอเทพเจ้า เพราะเป็นผู้ยิ่งใหญ่ที่รวมจีนเป็นปึกแผ่น แม้คนในราชวงศ์साง

ตายไปแล้วก็คงนับถือ เป็นผีसांग ต่อมาราชวงศ์เจาได้ทำลายราชวงศ์सांगลง ราชวงศ์เจา
นับถือเทียน (Son of heaven) ถือว่าเป็นเทพผู้สูงกว่าसांग ประชาชนจึงหันมานับถือ
เทียนแทน

ในตำนานทศไคของ หมอสมิทโยร์ กล่าวถึง หัวเมืองจีนฝ่ายใต้บัดนี้เรียกยูนาน
แต่ก่อน เรียกว่าเทียนนั้น มีขุนนางจีนชื่อ ซองเกี้ยว (โหดร้ายเก่งกล้าในการรบ) ได้ตั้งตน
เป็นพระเจ้าแผ่นดิน แล้วตั้งชื่อว่า เทียน หรือ ถิน (ถน ประมาณ ค.ศ. 122 พ.ศ. 421)
เมื่อถึง พ.ศ. 456 เมืองถนตกเป็นเมืองขึ้นของจีน ราว ๆ พ.ศ. 551 จีนยกทัพมาปราบกบฏ
ฆ่าคน ฆ่าถนตายมากมาย ชาวไทยจึง เริ่มอพยพตามล่าน้ำโขง

ส่วนในตำนานของมองซิเออร์เตเรียน ว่าด้วยเรื่องของถน คือ เมื่อ พ.ศ. 400
เศษ ๆ พระเจ้าแผ่นดิน เจียนราชวงศ์ฮั่น ทรงพระนามว่าวุ่ตี้ให้ขุนนางมาตรวจถึง เมืองถน
หรือเทียนคือสุนหนา ซึ่งมี เมืองหลวงชื่อ เบะงาย....และอาณาจักรอ้ายลาวตอนใต้ (พระยา
ประกาศกิจกรจักร 2507: 27-28)

ตามแนวคิดกระแสใหม่นี้จึงสรุปได้ว่า "ถน" ที่ชาวอีสานถือว่าเป็นเทวดายู่นฟ้า
นั้นก็คือ บรรพบุรุษตระกูลไท-ลาว ที่อพยพลงมาจากจีนนั่นเอง (รายละเอียดดูในบทที่ 3)

แม้ว่าปัจจุบันนี้จะ เกิดมีแนวคิดความ เชื่อ เรื่องถนหลายกระแสความคิดด้วยกัน
ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์โบราณคดี ทางนิรุกติศาสตร์ ทางคติชนวิทยา
ทางศิลป ฯลฯ แต่แนวคิดความ เชื่อดั้งเดิมที่ว่าถนคือ เทพบนสวรรค์ สามารถให้คุ้มและให้โทษได้
ก็มีได้ เลือนลางหายไป เนื่องจากความ เชื่อนี้สืบทอดมาเป็นเวลานาน จึงทำให้มีอิทธิพลเหนือจิตใจ
คนอีสาน อาจจะมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างในการแสดงออกในรูปแบบของการประกอบพิธีกรรม
เพราะภาวะแวดล้อมแตกต่างไปจากเดิม กระนั้นก็ตามแนวคิดดั้งเดิม เกี่ยวกับถนก็ยังคงมีอยู่
ในสังคมอีสาน นับแต่อดีตมาจนปัจจุบัน ทั้งที่ปรากฏในพงศาวดารล้านช้างในลักษณะของนิยาย
ปรัมปรา ในวรรณกรรมประเภทนิทาน และในพิธีกรรมและประเพณีที่นำมาศึกษา ซึ่งพอจะกล่าว
ได้ดังนี้

แผนที่ปรากฏในนิยายปรัมปราตามพงศาวดารล้านช้าง

ความเชื่อเรื่องแกน อันเป็นแนวความเชื่อดั้งเดิมของชาวอีสาน ปรากฏเด่นชัดในพงศาวดารล้านช้าง จากเหตุการณ์ในเนื้อเรื่อง นั่นคือ ทุกอย่างเกิดจากการบันดาลของแกน ส่งขุนบรมลงมาเป็นกษัตริย์ปกครองโลกมนุษย์พร้อมด้วยบริวาร และยังสั่งสอนให้ปกครองด้วยธรรมราชา ซึ่งเป็นธรรมสำหรับกษัตริย์ ยึดถือสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

ในพงศาวดารล้านช้าง (ประชุมพงศาวดารภาคที่ 1 ฉบับหอสมุดแห่งชาติ) มีเนื้อเรื่องว่ามีขุนใหญ่ 3 คน ชื่อ ปู่ปาง เชียง ขุนเด็ก ขุนคานสร้างบ้านเมือง อยู่ในที่ลุ่ม เมืองเชียงตุง เชียงทอง เวลาได้อาหารก็ไม่เช่นไรบอกกล่าวแก่ผีจึงโกรธบันดาลให้น้ำท่วมบ้านเมือง ขุนทั้งสามต้องต่อแพพาตัวเองและลูกเมียลงอยู่ในแพ จึงรอดชีวิตอยู่ได้ ขุนทั้งสามได้นำแพทวนน้ำขึ้นไปเมืองสวรรคต ไปเฝ้าพระยาแกน ซึ่งประทับอยู่บนสวรรคต เพื่อฟ้องร้องเรื่องนี้ พระยาแกน จึงให้ขุนทั้งสามและครอบครัวอยู่อย่างสุขสบายบนสวรรคต แต่พวกนั้นไม่เคยอยู่บนสวรรคตก็ไม่รู้ จะทำอย่างไรจะเหาะเหินอย่างพวกเทวดาก็ทำไม่ได้ แทนที่จะมีความสุขก็กลับเบื่อหน่าย พวกกันไปเฝ้าพระยาแกนทูลว่า "ข้อยอยู่เมืองบนบ่แก้วน แล่นเมืองฟ้าบ่เป็น" ขออนุญาตกลับลงมาอยู่เมืองมนุษย์อย่างเดิม พระยาแกนก็อนุญาตให้กลับ แต่ไม่ได้ให้ลงไป เชียงตุง เชียงทอง ให้ไปอยู่ที่ตำบลนาน้อยหรือนาน้อยอ้อยหนู และให้ควายลงมาด้วย (มนุษย์ จึงมีควายใช้ไถนาตั้งแต่นั้นมา) ต่อมาควายตัวนี้ตายลงจึงเกิดดินน้ำเต้าขึ้นที่ซากของควาย (ได้ปุ๋ยดี) มีผลน้ำเต้าใหญ่ผลหนึ่ง (ชาวอีสานโบราณเรียกว่า น้ำเต้าปุง) เมื่อโตเต็มที่ก็ได้ยินเสียงคนอยู่ในนั้น เป็นจำนวนมาก ขุนทั้งสามจึงเอา "เหล็กแดง" (เหล็กที่เผาจนแดง) เจาะเป็นรูเพื่อให้คนออกมา 2 รู คือพวกไทยลมกับไทยลิมมีผิวเนื้อดำคล้ำ (เนื่องจากถูกรุมด้วยควันไฟเวลาถูกเหล็กแดงเจาะ) ถือเป็นบรรพบุรุษของพวกข่า ขอม เขมร มอญ ได้ชื่อว่าเป็นชนชาติรุ่นพี่ ต่อมาก็ยังมีคนเหลืออยู่ในผลน้ำเต้าปุงอีกมาก ขุนทั้งสามจึงต้องหาสิ่วมาเจาะใหม่ให้คนออกเพิ่มอีก 3 รู พวกที่ออกรุ่นหลังหรือรุ่นน้องนี้มาจากรูสิ่วไม่ถูกควันรมจึงมีผิวขาวกว่า ได้แก่พวกไทยเลิง ไทยล่อ ไทยควาง ซึ่งกลายมาเป็นบรรพบุรุษของคนลาว คนไทย คนญวน ในภายหลัง เมื่อมีคนออกมาจากน้ำเต้าปุงมากมาย เช่นนี้ขุนทั้งสามก็พยายามสอนให้ทำไร่ทำนา ต่ำทุ่ง (ทอผ้า) สอนให้อยู่เป็นครอบครัว แต่ไม่สามารถปกครองให้สงบเรียบร้อยได้ จึงขึ้นไปอุทธรณ์ต่อพระยาแกนท่าน เลยส่งขุนครูและขุนครองลงมาปกครอง แต่ขุนทั้งสองคน

นี้กลับ "สร้างบ้านก็เปลี่ยนแปลง สร้างเมืองบ่กว้าง สุกินเล่าชื้อช้วนนานมาไพร่ฟ้าค้ำทุกข ค้ำยากก็บ่ดูนา" ร้อนถึงพระยาแถนอีกครั้งหนึ่งต้องส่งขุนบวมหรือบุลม (ประวัติศาสตร์ ไทย เรียกว่าขุนบวม) ลงมาพร้อมทั้งให้อาณัติให้เด็ดขาดด้วย

เมื่อขุนบวมลงมาครอง มีพลเมืองสมัครเข้ามาอยู่ในความปกครองมากมาย ขุนบวม จึงได้ปรึกษากับขุนนางทั้งหลายว่าทำอย่างไรจึงจะให้คนในปกครอง อยู่กินอย่างมีความสุข จำนวนพลเมืองก็เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว "มากตั้งทรายหลายตั้งน้ำ" ขุนบวมจึงไป ร้องวอนขอพระยาแถนอีกครั้งและได้รับความช่วยเหลือมาเป็นครั้งสุดท้าย คือ พระยาแถนได้ส่ง แถนแต่ง (พระยาวิษณุกรรม) ลงมาสร้างบ้านเมืองให้ ทำไร่นาสอนการทอผ้าสอนให้รู้จัก พืชพันธุ์ที่เป็นยารักษาโรค

ทั้งให้แถนกลอนมาสอนแต่งกลอน ให้แถนแต่งลงมาสอน เรื่องการเพาะปลูก ทอผ้า เลี้ยงไหม เลี้ยงเบ็ด เลี้ยงไก่ ส่งแถนแพนลงมาสอนดนตรี ดี่ฆ้อง ดี่กลอง กรับ ปี่พาทย์ พิณ สอนขับร้องพ้อนรำ

นอกจากนี้ พระยาแถน ยังได้ส่งนางเทพอัปสรลงมาเป็นชายาขุนบวมสององค์ หนึ่งชื่อ นางแถกแถง อีกองค์หนึ่งชื่อ นางยมพาลา เมื่อสร้างและสอนสิ่งต่าง ๆ ให้แล้ว พระยาแถนก็บอกแก่ขุนบวมว่า ตั้งแต่นี้ไปให้มนุษย์ขึ้นไปกวาด เทพ เจ้าบนสวรรค์อีก

"เมื่อนั้นพระยาแถนหลวงจึงกล่าวว่า แต่เมื่อหน้า อย่าให้เขาขึ้นมาหาเขา ข้าสองที่ทอญ แม้นเราก็อ่าลงไปหาเขาข้าสองที่ทอญ แถนหลวงจึงให้ตัดข้อหลวงอันแรงกาย หลายหลวงอันแรง เรือนั้นเสีย แต่นั้นผีและคนลวดบ่เที่ยวไปมาหากันได้ทันแล" (กรมศิลปากร 2506: 395) นับตั้งแต่นั้นมา ชาวล้านช้างก็ไม่สามารถจะลงแพถ่อขึ้นไป เมืองสวรรค์ได้ อีก การคมนาคมระหว่างมนุษย์โลก กับ เทวโลก ก็สิ้นสุดลงในตอนนี้

แต่ขุนบวมก็ "สร้างบ้านแปงเมือง" ให้เจริญก้าวหน้าและขยายตัวออกไปได้มาก "สร้างบ้านก็จึงเปลี่ยนแปลง สร้างเมืองก็จึงรุ่ง" ไพร่บ้านพลเมืองทั้งหลายก็ขยันขันแข็งในการ ประกอบอาชีพทำมาหากิน "ฝูงไพร่ก็อยู่ไถนาตกกล้า ข้าก็อยู่ทางพันไร่เฮ็ดนากินแล" ขุนบวม มีโอรสสืบมา 7 องค์คือ

คนที่ 1	เกิดจาก	นางแอกแดง	ชื่อ	ขุนลอ
คนที่ 2	เกิดจาก	นางแอกแดง	ชื่อ	ยี่ผาลาน
คนที่ 3	เกิดจาก	นางแอกแดง	ชื่อ	สามจูง
คนที่ 4	เกิดจาก	นางยมพาลา	ชื่อ	ไสผง
คนที่ 5	เกิดจาก	นางยมพาลา	ชื่อ	จัวอิน
คนที่ 6	เกิดจาก	นางยมพาลา	ชื่อ	ลกลม
คนที่ 7	เกิดจาก	นางแอกแดง	ชื่อ	เจ็ดเจิง

เมื่อโอรสทั้ง 7 เติบโตขึ้น ขุนบรมก็แบ่งปันทรัพย์สมบัติให้โอรสทั้ง 7 เริ่มด้วยการแจกอาวุธต่าง ๆ กันให้ เองาข้าง เบื้องขวามาตัดออกเป็น 4 ท่อนแบ่งให้โอรส 4 องค์ ที่เกิดจากนางแอกแดงคนละท่อน เองา เบื้องซ้ายมาตัดออกเป็น 3 ท่อน แจกแก่โอรสอีก 3 องค์ ที่เกิดจากนางยมพาลา แบ่งปันแก้วแหวนเงินทอง บ่าวไพร่ แก่โอรสทั้ง 7 แล้วส่งให้ลูกทั้ง 7 แยกกันไปสร้างบ้านเมืองกันเอง และห้ามเด็ดขาดมิให้พี่น้องแย่งราชสมบัติแย่งบ้านแย่งเมืองในระหว่างพี่น้องกันเอง ต่างคนต่างหา ต่างคนต่างทำห้ามมิให้เบียดเบียนแย่งอำนาจกัน

เพื่อให้มั่นใจว่าโอรสทั้ง 7 จะปฏิบัติตามคำสั่ง ขุนบรมจึงทำคำสาปแข่งไว้อย่างรุนแรง ลูกคนใดแย่งบ้านชิงเมืองเบียดเบียนพี่น้องจะต้องถูกคำสาปแข่งอย่างหนัก

ภายหลังผู้ใดอย่าโลภดีดหาอิจจามาก และเอารีพลข้างมาไปตกแดนเอาหอกดาบแขนแพนไปตกทุ่ง แล้วรบเลวเอาบ้านเมืองกันตั้งนั้น ให้ผู้นั้นวินาศฉิบหาย ทำอันใดอย่าให้เป็นเช่นอันใดอย่าให้ได้ ปลูกไม้อย่าทันตาย ปลูกหวายอย่าทันล่อน ข้อม่อนอย่าให้รี ปีมันอย่าให้กว้าง เทียวทางให้ฟ้าผ่า เมื่อป่าให้เลือกินแล (กรมศิลปากร 2506 : 399)

ต่อมาเมื่อขุนบรมสิ้นชีพ นางแอกแดง และนางยมพาลาก็สิ้นชีพตาม โอรสทั้ง 7 ของขุนบรมจึงแยกย้ายกันไป แบ่งไพร่พลเมืองไปกบถน ก่อนไปโอรสแต่ละองค์ได้ประกาศกับพลเมืองของตนดังนี้

คำประกาศของขุนลอ (โอรสองค์ที่ 1)

ปู่เถนให้เราท่องเที่ยวไปในดินแดนอันไกลแสนไกล ขอให้เครื่องทอง (ที่บิดาให้) นี้ จงช่วยให้มีบุญพอก ที่จะไปปกครองแผ่นดิน ชาว (หลวงพระบาง) ได้เถิด

คำประกาศของยี่ผาลาน (โอรสองค์ที่ 2)

ปู่เถนแห่ง เมืองน่านน้อยอ้อยหนู ได้บัญชามาแล้วว่า ที่จะต้องจากคนรักข้างเคียง ไปเที่ยวแสวงหาเพื่อนใหม่ในดินแดนอันห่างไกลแล้วไปตั้งบ้านเมือง ทางดินแดนทอแต (หนองแส)

คำประกาศของ สามจูสง (โอรสองค์ที่ 3)

ปู่เถนมุ่งหมายให้เราไปสร้างบ้านสร้างเมือง เราต้องลาจากไป เาบุญบารมีไป ปกครอง เขาที่โน่น ขึ้นสู่ปรากฏแก่แห่ง โกรฐแท้แท้บัว (หัวพันทั้งห้าทั้งหก)

คำประกาศของไสผง (โอรสองค์ที่ 4)

ปู่เถนได้ทำให้น้ำ เต่าโตขึ้น มีพลเมืองเพิ่มขึ้นมากมาย เราต้องเดินทางไกล ตามทางที่จะไปเชียงใหม่ เมื่อบุญมีมากพอกก็จะสร้างบ้าน เมืองครองอยู่ที่นั่น (ลานนา)

คำประกาศของจัวอิน (โอรสองค์ที่ 5)

ปู่เถนคือ พ่อเจ้าขุนบรมของลูก ลูกเกิดมาเพื่อสืบเชื้อสายต้องจากไปนาน ไปหา ดินแดนอันครอบครอง ไปหาความสุขทางอโยธยา (อยุธยา)

คำประกาศของลกกลม

ปู่เถนและแม่ของข้า เป็น เชื้อชาติชาว เมืองแฉ่ง ลูกเกิดมามีวงศ์วาร เครือญาติ อยู่ใกล้ชิดกันมาก จะต้องไปสืบบุญตั้งบ้านเมือง เป็น เพื่อนกันและปกครองทาง เมืองมอญ (รามัญ) แล้วพี่ทั้งหมดก็มอบ เมืองน่านน้อยอ้อยหนู ให้แก่ เจ็ด เจิงน้องคน เล็ก แล้วก็แยกกันไป

นิยายปรัมปราเกี่ยวกับแกน แม้จะดูเป็น เรื่องราวโบราณเหลือ เชื่อก็ตาม แต่ก็ สะท้อนให้เห็นถึงความ เชื่อ เรื่องแกนที่มีบทบาทสำคัญในการดำเนินชีวิตของผู้คนในชุมชน นาน้อยอ้อยหนูที่แกน เป็นผู้สร้าง ให้กำเนิดมนุษย์ เป็นผู้บันดาลสรรพสิ่งต่าง ๆ บนโลกมนุษย์ ดังจะสังเกตได้จาก เรื่องราวในนิยายปรัมปราอ้างถึง พระยาแกนผู้ เป็นใหญ่สูงสุดได้บัญชา ให้แกนต่าง ๆ ลงมาช่วยมนุษย์ แกนบนสวรรค์มีหลายองค์ ดังปรากฏชื่อต่าง ๆ ในพงศาวดาร ล้านช้าง ดังนี้คือ แกนแต่ง แกนแพน แกนกลอน แกนหล่อ แกนกรม แกนตรา แกน เลือก แกนหูฮี ฯลฯ

ความเชื่อ เรื่องแกนที่ปรากฏใน พงศาวดารล้านช้างสอดแทรกอยู่ในลักษณะนิยาย ปรัมปราอย่าง เห็นได้ชัด ผู้เขียนพงศาวดารพยายาม เชื่อมโยงความคิดพื้นบ้านกับความ เป็นมา ทางประวัติศาสตร์ชาว ล้านช้าง โดยกล่าวว่า แกนส่งขุนบรมลงมาปกครองมนุษย์ ที่เกิดมาจาก น้ำ เต่าแล้วแยก เป็นเผ่าต่าง ๆ 5 เผ่า ในด้านประวัติศาสตร์ เรื่องราวในพงศาวดารล้านช้าง มีเค้าความจริงอยู่ เมื่อเทียบกับพงศาวดารอื่น ๆ เช่น พงศาวดารเมืองแกลง ตำนานขุนบรมราชา จะพบว่ามี เนื้อความที่คล้ายคลึงกัน นักประวัติศาสตร์บางท่าน เช่น พระยาอนุমানราชชน ถือว่า พงศาวดารล้านช้าง เป็นนิยายปรัมปรา หรือ เกร็ดพงศาวดาร ผู้ประพันธ์ มีจุดมุ่งหมายจะบอก ให้ทราบว่าไทยคำ ไทยล้านช้าง ไทยลานนา ไทยโยธยา ไทยสิบสองพันนา ไทยใหญ่ และ หัวพันทั้งห้าทั้งหก เป็นญาติพี่น้องสืบ เชื้อสายมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน อย่างไรก็ตาม นิยาย ปรัมปราที่ปรากฏในบริ เจดที่ 1 และตอนต้นบริ เจดที่ 2 ที่นำมากล่าวนี้ ก็สะท้อนให้เห็นความ เชื่อของคนในดินแดนอีสานว่า มีความเชื่อ เรื่องแกนอย่างจริงจัง ทั้ง ๆ ที่ในขณะที่ พงศาวดารนี้เกิดขึ้น สันนิษฐานว่า พุทธศาสนา เข้ามามีบทบาทในสังคมอีสานแล้ว ดังจะ เห็นได้ จากคำบาลี (ซึ่งนิยม เขียนคำสวดในพุทธศาสนา) ที่เขียนสอดแทรกอยู่ในนิยายปรัมปรา เช่น เมื่อจบบทแรกก็ เขียนว่า "ปฐมนิทานิ นิฎฐิตัง" ก็เป็นที่ เข้าใจกันได้ว่า แม้พุทธศาสนาจะ เข้ามา รุ่งโรจน์ในดินแดนอีสาน แต่ความเชื่อ เรื่องแกนก็ได้คลี่คลาย เลือนหายไปแต่อย่างไร ยังอยู่ ในจิตใจและโลกทัศน์ของชาวอีสานอย่าง เหนียวแน่น

แถบที่ปรากฏในวรรณกรรมประเภทนิทาน

ความเชื่อ เรื่องแถบ เป็นความเชื่อหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคนอีสานอย่างมาก จากผลการศึกษา พบว่า ในวรรณกรรมอีสานกล่าวถึง ความเชื่อถือแถบอยู่หลายเรื่องด้วยกัน ดังเช่น

- นิทานขุนบรม
- พญาคันคาก
- ผาแดง-นางไอ่
- หน้าผากไกลกะตัน

นิทานขุนบรม ไม่เป็นเพียงวรรณกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อดั้งเดิมของชาวท้องถิ่นอีสาน เรื่องแถบเท่านั้น แต่ยังเชื่อว่า นิทานขุนบรม เป็น เอกสารที่บันทึก เป็นลายลักษณ์ที่มีอายุ เก่าแก่^{*} เรื่องหนึ่ง วรรณกรรม เรื่องขุนบรมไม่ปรากฏนามผู้แต่ง แต่อาจกล่าวได้ว่า ผู้ประพันธ์นั้นอาจจะ เป็นพระหรือ เป็นฆราวาสที่เคยบวชเรียนแล้ว เพราะวรรณกรรม เรื่องขุนบรมปรากฏแนวความเชื่อพุทธศาสนาผสมผสานกับแนวความเชื่อดั้งเดิม ปนกันจากนิยายปรัมปรา เรียบเรียง เป็นวรรณกรรม ซึ่งเข้าใจว่า เป็นสมัยที่พุทธศาสนาแพร่เข้ามา และ เจริญรุ่งเรือง ในภูมิภาคนี้ ผู้ประพันธ์ได้พยายาม เชื่อมโยงความเชื่อทางพุทธศาสนา เข้ากับความเชื่อเรื่องแถบ โดยเอาเรื่องสวรรค์ เทวดา พระอินทร์ และจตุโลกบาล ตลอดจนการยอมรับอำนาจของบุญกรรม มารวมกับความเชื่อดั้งเดิม ซึ่งเชื่อว่า แถบฟ้าคั่น เป็นใหญ่ในหมู่แถบ อันมีแถบแต่ง แถบกลม แถบขึง แถบหุอี และกล่าวว่า แถบฟ้าคั่น คือพระอินทร์ มีแถบ 4 แถบ เป็นจตุโลกบาล และ แถบแต่งคือ วิษณุกรรม ผู้มีหน้าที่สร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ

^{*} ในพงศาวดารลาว ส่วนของคำอธิบายของผู้แต่งพงศาวดาร กล่าวว่า นิทานขุนบรมอัน เป็นหนังสือพื้น เมืองล้านช้างแต่งขึ้น เป็นครั้งแรก ในสมัยพระเจ้าวิสุลราช ประมวล พ.ศ. 2403 (มหาสิลา วีระวงศ์, ทองสีบ ศุภมาร์คแปล 2527: 3).

อันว่า	ลาวกล่าวว่	<u>แถนหลวงฟ้าคีน</u>	ยามนั้น
	เป็นพ่อเจ้า	จอมช้อยที่เชิง	
	หากแม่นสักโกไท้	เทโวตยั้ง	
	เป็นมิ่งเค้า	จอมช้อย ยอดสวรรค์	
อันว่า	<u>แถนแตงนั้น</u>	พิษณุกรรมประเมศวร	ลงเกิด
เจ้านั้น	ทำฤทธิเป็น	ผู้เชิงสอนไว้	
อันว่า	<u>แถนกมเล่า</u>	ทั้ง <u>แถนซังเถือก</u>	
กับทั้ง	ทูลีเก้า	แถนฟ้าฟากสวรรค์	
หากแม่น	จัดโลกท้าว	ทั้งสี่ราชา	
	หลิงโลกา	ชู้วันแวนเพื่อน	
อันว่า	คำขุนเถ้า	บุษาม ลาวเก่า	ยามนั้น
	เขาเล่าเอิ้น	เลิน <u>เวว่าแถน</u>	

(คณพล ไชยสินธุ์ ผู้ปริวรรต, 2524: 2)

ชาวอีสาน เชื่อว่า เทวดามีหน้าที่ปกปักรักษาคุ้มครองมนุษย์อยู่บนฟ้า บนสวรรค์ ประชาชนภาคอีสาน จึง เรียกว่า "ฟ้า หรือ แถน" ผู้ที่ทำความประโยชน์ให้บ้านเมือง เมื่อตายไป ก็ถูกยกย่องว่าเป็น แถนประ เภท เทวดาอารักษ์ แต่เป็นอารักษ์ประจำเมือง บางครั้งเรียก เลือเมือง ผีเลื้อ เช่น ขุนไย ขุนไล แม้ยาม ทำหน้าที่ตัด เครือเขากาด เมื่อตาย ไปแล้วก็ยกย่องว่าเป็น ผีเลื้อ เป็นผีชั้นดีประชาชนต้องกราบไหว้ เช่น สรวงบูชาในฐานะเป็น ผีวีรบุรุษ (ธวัช ปุณโณทก ในเพ็ญศรี ดุ๊ก บรรณาธิการ 2528: 364-365)

วรรณกรรม เรื่องขุนบรม เป็น เอกสารที่สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อ เรื่องแถน ในช่วง ต้น ๆ ของวรรณกรรม ส่วน เนื้อ เรื่องนั้นแสดงข้อมูลทางประวัติศาสตร์ การอพยพมาตั้งหลักแหล่ง ในพื้นที่ที่เหมาะสมกับการเพาะปลูกเลี้ยงสัตว์ อย่างไรก็ตาม ความเชื่อของชาวอีสานสอดแทรก ไว้ในประวัติศาสตร์นี้ แสดงออกมาในรูปแบบของพฤติกรรมทางสังคมบางอย่าง เช่น ประเพณี การ เช่นไหว้ผีบรรพบุรุษ เทวดาอารักษ์ และพิธีกรรมในการติดต่อกับแถน

พญาคันคาก เป็นวรรณกรรมประเภทนิทานชาดก กวีมุ่งแสดงแก่นเรื่องหรือความคิดหลักที่ว่า ชนชั้นปกครองที่ดีจะต้องเป็นผู้มีคุณธรรม มีเมตตาจิตและมีความรับผิดชอบสูง ส่วนการอ้างถึงความเชื่อเรื่องแถนนั้นแตกต่างไปจากวรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ คือ แถนเป็นเทพฝ่ายไม่ดีในทางตรงกันข้ามพญาคันคาก (คางคก) ซึ่งเป็นสัตว์ที่มีรูปร่างน่าเกลียดกลับมีคุณธรรม มีเมตตา มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายต่างพากันมุ่งความสนใจไปที่คันคาก กราบไหว้บูชาพญาคันคาก เสมือนหนึ่ง เป็น เทพที่ศักดิ์สิทธิ์ ต่างก็ลืmgrาบไหว้แถน เป็นเหตุให้พญาแถนโกรธแค้น จึงสั่งห้ามพวกนาคมิให้เล่นน้ำอานวยฝนแก่โลกมนุษย์ ทำให้ฝนไม่ตกติดต่อกันมานานถึง 7 ปี (การที่แถนละ เลยต่อหน้าที่และยังสั่งห้ามมิให้ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติที่ให้ความอุดมสมบูรณ์แก่มนุษย์นั้น แสดงถึงความไม่รับผิดชอบต่อหน้าที่ ขาดคุณธรรม มากมากในลาง ยศ ของชนชั้นปกครองอีกด้วย)

เมื่อนั้น แถนอยู่ฟ้าหลังลำคอยเห็น	สมภาคบา เกิงอินทร์ในฟ้า
แถนก็ชมแข็งกล่ามีใจฟูม เดียด	ก็เพื่อฝืออยู่ไต้ลุ่มฟ้า ชุมท้าวชุกญา
แม้ว่าผีสางเชื่อฮักโข อา ฮักใหญ่ก็ดี	เข่าบ่เมื่อส่วยฟ้าแถนหันตั้งหลัง
เขาก็มาอยู่เฝ้าพญาหลวงคันคาก	ฝืออยู่ไต้ลุ่มฟ้ามาเฝ้า ชุกญาแม่แล้ว
ก็เพื่อสมภารท้าวบุญมีแข็งข่มจริงแล้ว	ผีใหญ่เฝ้าทั้งค้ายบ่เมื่อแท้แล้ว
แถนก็คิด เคียดแค้นกันโปกขรมี	บ่ให้เนาโคลอยติดทางพุมเล่น
เลยเล่าเขินเสี่ยเสี่ยงันที่หลวงเขินขาด	ฝนบ่ตกหยาดย้อยฮ่าพื้นแผ่นดิน เจ้าเอย
เลยเล่าบังเกิดแล้งในทวีปชมพู	ถึงเจ็ดปีเจ็ดเดือนฝนบ่ลงฮ่าพื้น

(ผ่าน วงษ์อ้วน ปรีวรรต, 2525 : 35)

เมื่อ เป็น เช่นนี้ พญาคันคากจึงยกกองทัพซึ่งมีทั้งมนุษย์และสัตว์ เดียรจาดาน เป็นจำนวนมาก ไปทำสงครามกับแถน ปรากฏว่าพญาคันคาก เป็นฝ่ายชนะ พระยาแถนมอบ เมืองให้ก่อน ยกทัพกลับ พญาคันคากได้อบรมแถนมิให้ละ เลยหน้าที่ จากนั้นก็คืนเมืองให้แถน มนุษย์ได้ แถนขึ้นไปเรียน เวทมนต์จากแถน แต่ ลงมาใช้ชีวิตาเช่นฆ่ากัน แถนจึงใช้ศรศิลป์ยิงทำลาย ทางขึ้นไปเมืองแถน (กลายเป็นหนองแสมาจนทุกวันนี้) มนุษย์และแถนจึงไปมาหาสู่กันไม่ได้

เมื่อพิจารณาความ เชื่อ เรื่องแกนที่ปรากฏในวรรณกรรม เรื่องพญาคันคาก สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อที่มีต่อแกนใน 2 ลักษณะคือ แกนดี และแกนร้าย แกนร้ายคือแกนที่ขาดคุณธรรม ทำร้ายมนุษย์ เช่นเดียวกับแกนในนิยายปรัมปราตามพงศาวดารล้านช้าง กล่าวถึงแกนผู้บันดาลให้น้ำท่วมโลก เนื่องจากโกรธที่มนุษย์ไม่กราบไหว้บูชา ดังความว่า

"แต่นั้นแกนจึงให้น้ำท่วม เมืองลุ่ม ลิด เลียงท่วม เมือง เพียงละลายคนทั้งหลายก็ฉิบหาย มากนักชะแล" (กรมศิลปากร 2506: 390) ส่วนแกนดี จะคอยปกป้องรักษาให้ความช่วยเหลือมนุษย์ เวลาทุกข์เข็ญ เช่น แกนหล่อแกนแต่ง ความเชื่อ เรื่องแกนในสังคมอีสาน จึงปรากฏทั้งแกนดีและแกนร้าย แกนฝ่ายร้ายปรากฏในวรรณกรรมที่แสดงถึงความขัดแย้งทางสังคม ส่วนความ เชื่อ เรื่องแกนดีก็ยังคงมีบทบาทต่อพฤติกรรมทางสังคมของคนในสังคม เช่น เดิม

ในผาแดง-นางไอ่ ความเชื่อถือ เรื่องแกนปรากฏอยู่เพียงเล็กน้อย ตอนกล่าวถึงการจุดบั้งไฟบูชาแกน กลางเดือนหก โดยมีเงื่อนไขภายใต้การแข่งขันจุดบั้งไฟคือ ถ้าบั้งไฟใครชนะพุ่งขึ้นไปบนฟ้าสูงกว่า พญาขอมก็จะยกทรัพย์สินสมบัติและนางไอ่ ซึ่งเป็นธิดาให้ ซึ่งท้าวผาแดงก็จุดบั้งไฟเหมือนไปร่วมในงานด้วย ตามความเชื่อพื้นบ้าน เชื่อว่ามีโลกมนุษย์ โลกเทวดา และโลกบาดาล โดยมีโลกบาดาลและโลกมนุษย์อยู่ใต้อิทธิพลของ เทวดา เรียกว่า "แกน" เมื่อถือว่ามีแกนก็ถือว่า ผน ฟ้า ลม แดด เป็นอิทธิพลของแกนด้วย หากจะทำให้แกนโปรดปรานมนุษย์ก็จะมีความสุข ดังนั้น จึงมีพิธีบูชาแกน ด้วยการจุดบั้งไฟ ส่งความนับถือความรักดีไปยังแกนทำบูชาในวันวิสาขบูชา* คือกลาง เดือน 6

ในวรรณกรรม เรื่องท้าวหน้าผากไกลกะตัน ก็มีการกล่าวถึงแกน เพียงเล็กน้อยเช่นกัน ในตอนต้นเรื่อง ท้าวหน้าผากไกลกะตันกล่าวถึง พระอินทร์เหาะผ่าน เมืองจาดุม ซึ่งเป็นเมืองพระยาแกน พระยาแกนขอไปเที่ยวเมืองมนุษย์ด้วย พระอินทร์ไม่ยอมให้ไป โดยอ้างว่าเป็นชนชั้นต่ำทราม พระยาแกนเคียดแค้น เรียกเสนาแกนคือแกนเลิง แกนล่อ แกนหล่อ แกนทอก และแกนดีออกมาประชุมตกลงกันตัดคอพระอินทร์ พระยาแกน จึงไชยันต์ดาบตัดคอพระอินทร์ขาด

* วรรณกรรม ผาแดง-นางไอ่ บางฉบับ เช่น ฉบับที่ชำระโดย ปรีชา พิณทอง มิได้กล่าวถึงการจุดบั้งไฟของพญาขอม เพื่อเจาะจงบูชาแกนแต่กล่าวถึงการจุดบั้งไฟเพื่อบูชาตามประเพณีทางพุทธศาสนาพร้อมทั้งมีการบวชนาค "จักให้มีการ เถลั่น ไฟทางบั้งหมื่น กับทั้งมีบวชพร้อมสงฆ์นาราชครู" (ปรีชา พิณทอง 2524: 72).

ออกเป็น 2 ส่วน เป็นหน้าผากและกะदन ตกลงมาเกิดในโลกมนุษย์เป็นท้าวหน้าผาก และ
ท้าวไกลกะदन และในตอนจบของเรื่อง มีท้าวเวสสุวรรณมาหล่อท้าวหน้าผากและไกลกะदन
เป็นองค์เดียวกัน ต่อมามีบุตรชายชื่อ พรหมแสน พรหมศรี ทราบเรื่องแถนตัดคอบิดาก็
เสียใจคิดแก้แค้นไปรบกับพระยาแถนพระยาแถนสู้ไม่ได้จึงยกลูกสาวทั้ง เจ็ดให้

แถนที่ปรากฏในวรรณกรรม เรื่องท้าวหน้าผากไกลกะदनมีลักษณะคล้ายคลึงกับแถน
ในพญาคันคาก คือ แถน เป็นผู้ขาดคุณธรรม ทุจริต ดึงค่ากลอนที่กล่าวถึงการกระทำของแถน
ในการส่งยนต์ดาบวิ่งไปตัดคอพระอินทร์ว่า

แถนก็	ชวยมนต์ข้า	สามที่บนบอก
มิ่งจ่ง	ผายแผ่นตั้ง	ตามท้าวหน่ออินทร
คันทาก	ไปทันแล้ว	พันคอ เอ้วฮีบ
มิ่งจ่ง	กลับตัวหน้า	คืนแท้อย่านาน (ปรีชา พิมทอง 2522: 40)

นอกจากนี้ ความเชื่อ เรื่องแถนยังปรากฏอยู่ในวรรณกรรมประเภทนิทานพื้นบ้าน
เรื่องอื่น ๆ อยู่บ้าง เช่น พระกิด-พระพาน กำฟ้าฝืนน้อย และวรรณกรรม เรื่องท้าวฮุ่ง
หรือเจือง จึงเห็นได้ว่า ความเชื่อ เรื่องแถนของชนชาวอีสาน นอกจากจะปรากฏอย่าง
เด่นชัดในนิยายปรัมปราตามพงศาวดารล้านช้างแล้ว ในวรรณกรรมอีสานประเภทนิทานพื้นบ้าน
ก็ยังพบความเชื่อ เรื่องแถนอยู่ แม้ว่า นิทานเหล่านี้จะมุ่งหลักคิดทางพุทธศาสนาก็ตาม แต่ยังมี
มีการกล่าวพาดพิงถึง แถน ซึ่งก็สะท้อนให้เห็นว่าความเชื่อ เรื่องแถนยังคงฝังแน่นอยู่ในจิตใจ
ของชาวอีสานในอดีตอย่างแท้จริง

แถนที่ปรากฏในพิธีกรรม

พิธีกรรมมีความสัมพันธ์กับความเชื่อ เนื่องจากพิธีกรรมต้องมีความ เชื่อตามศรัทธา
เป็นพื้นฐานการกระทำ พิธีกรรมคือวิธีการชนิดหนึ่งที่จะนำไปสู่เป้าหมาย เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่
ต้องการ (กิ่งแก้ว อรรถากร ใน จารุวรรณ ธรรมวัตร 2530: 190) พิธีกรรมจึง เป็นสิ่ง
สมมติขึ้น เพื่อเป็นหลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจ พิธีกรรมจึง เกี่ยวข้องกับความเชื่อในเรื่องผีสาร
เทวดา ศาสนาพุทธ พราหมณ์ ฮินดู โดยเฉพาะพิธีกรรมหลักของชาวอีสาน เป็นผลจากความ เชื่อ
บูชาผีบูชาแถน บูชาธรรมชาติ และผีบรรพบุรุษ ในการศึกษานี้จะ เน้น เฉพาะพิธีกรรมอัน เนื่อง

มาจากความเชื่อเรื่องแถน ตามความเชื่อดั้งเดิมที่ว่า แถนมีส่วนบันดาลให้ชีวิตเป็นไปในแนวทางใดก็ได้ ให้คุณให้โทษแก่มนุษย์และมีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวอีสาน พิธีกรรมที่กล่าวถึงแถนอย่างเด่นชัด เท่าที่ปรากฏ คือพิธีสู่ขวัญ หรือ พิธีอัญเชิญแถนสู่ขวัญและพิธีสะเดาะเคราะห์ต่าง ๆ

ชาวไทยภาคอีสานและในหลายภาค เชื่อว่ามนุษย์มีขวัญอยู่ประจำตัวตั้งแต่เกิดมา เราจึงมักชอบเรียกคนและสิ่งของที่เรารักว่าขวัญ (พระมหาปริชา ปริญาโณ 2495: 250) ขวัญจะหาย เมื่อเกิดอาการตกใจหรือไม่สบายนาน ๆ ทำให้ขวัญอ่อน ต้องมีพิธีเรียกขวัญซึ่งนิยมทำสำหรับคนป่วย คนได้รับยศศักดิ์ คนที่เดินทางไกล และหนุ่มสาวที่จะแต่งงาน

พิธีเรียกขวัญ มีอุปกรณ์ที่สำคัญคือ บายศรี ซึ่งทำในขันและมีพานรองรับอีกชั้นหนึ่ง มีดอกไม้ ข้าวต้ม ขนม กล้วย เทียน ผ้ายผูกแขน แล้วจัดพานอีกใบหนึ่ง สำหรับใส่ผ้าผืน หวี น้ำอบ น้ำหอม สร้อย แหวน ซึ่งเป็นเครื่องแต่งตัวของเจ้าของขวัญ อุปกรณ์เหล่านี้ เรียกว่า "พาขวัญ" (พระมหาปริชา ปริญาโณ 2495: 251) ผู้ประกอบพิธีจะเรียกขวัญด้วยบทสวดที่มีทำนองโบราณอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เมื่อเรียกขวัญจบแล้ว ผู้ขอมือด้วยต้ายขวัญโดยผู้ขอมือซ้าย (มัดมือซ้ายให้ขวัญมา มัดมือขวาให้ขวัญอยู่) ผู้ต้ายขวัญไว้ 3 วัน จึงเอาออก

แถนที่ปรากฏในพิธีสู่ขวัญนี้ จะกล่าวไว้ในตอนต้นของบทสวดที่มีทำนองโบราณ เป็นการอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คือ แถนในความเชื่อของชาวไทยอีสาน ดังคำเชิญขวัญว่า

"ศรี ศรีลิตธิพระพร บวรแวนวิเศษ อเนกเดโช ชัยมังคละมหาสิริมังค เลสศาสด เกทอาคม ขุนบุษมปูนแปงแล้ว ให้ลูกแก้วออกกินเมือง ฤทธิเฮียงทะรงแทน มือนั้นมนมหาคุณ ขุนแถนตาแต่งแล้ว ให้ลูกแก้วกึ่งลงมาเป็นราชาสืบสร้าง เมืองมิ่งกว้างนาครอง" (พระมหาปริชา ปริญาโณ 2495: 252)

การกล่าวถึงแถนในพิธีอัญเชิญแถนสู่ขวัญนี้ พิจารณาดูจะพบว่าแถนที่กล่าวถึงก็คือ พระยาแถนผู้เป็นใหญ่บนสวรรค์ และสันนิษฐานว่าคงจะพระยาแถนผู้ส่งขุนบรมลงมาเกิดในเมืองมนุษย์นั่นเอง

ขวัญเจ้าตกป่าเลापาคาให้ไปนำเอ็นนำเขียงมาเยอขวัญเอย ขวัญหัวไปเข้าขวาง แถนนั่งให้เอามาวันนี้ ขวัญหัวไปเข้าตั้งแถนเลา ให้มาวันนี้ ขวัญหัวไปขึ้นโฮง แถนเถาให้เอามาวันนี้ ขวัญหัวไปขึ้นโฮง เจ้าแถนหลวงให้เอามาวันนี้ (พระมหาปริชา ปริญาโณ 2495: 272)

อีกพิธีกรรมหนึ่ง กล่าวถึงแถบ ในพิธีสู่ขวัญหลวง เวลาพ่อแม่หรือผู้เฒ่าผู้แก่เจ็บป่วย และรักษาด้วยยาแผนปัจจุบันไม่หาย ก็ให้ทำพิธีสู่ขวัญ พิธีนี้ก็เหมือนสู่ขวัญธรรมดาต่างแต่เพิ่มรูป เทียนให้ เท่าอายุของคนป่วย

คำอัญเชิญแถบสู่ขวัญ ในพิธีสู่ขวัญของชาวอีสานยืนยันได้ว่า ความเชื่อ เรื่องแถบ ยังคงมีอยู่ในจิตใจ ดังบทสวดที่กล่าวมา ส่วนคำสู่ขวัญอื่น ๆ เช่น สู่ขวัญเด็กน้อย สู่ขวัญเอือน สู่ขวัญเกวียน สู่ขวัญนาคน สู่ขวัญบ่าวสาว แม้จะมีได้กล่าวถึงแถบโดยตรง แต่ก็กล่าวอ้างถึงเหล่า เทวดาและผีต่าง ๆ ผีนา ผีป่า ผีบรรพบุรุษ ซึ่งก็หมายถึง แถบในความหมายของชาวบ้านนั่นเอง

พิธีกรรมอีกอย่างหนึ่งที่ความเชื่อ เรื่องแถบ ปรากฏอยู่คือ พิธีสะเดาะเคราะห์ แก้ก่าเล็ด เป็นพิธีรักษาโรค ชาวบ้านมีความเชื่อว่า การเจ็บป่วยนั้น เกิดจากถูก เสกสิ่งของ เวทมนต์คาถา เข้าไปในร่างกายบ้าง เกิดจากกลางร้ายต่าง ๆ บ้าง เกิดจากวิญญาณร้าย เข้าสิง หรือเกิดจาก เวรกรรมในอดีตชาติบ้าง การเจ็บป่วยสามารถปรากฏกับบุคคลได้ทุกเพศทุกวัย พิธีกรรมบางอย่างสามารถแก้ไข เรื่องร้ายให้กลายเป็นดีได้ จึงมีพิธีกรรมรักษาโรคแก้ก่าเล็ด มักเป็นการแก้อาการไข้ของเด็กชนิดหนึ่ง มีอาการหลายอย่างเช่นผิวดำ ริมฝีปากคล้ำ ร้องไห้ ตัวเกร็ง เบื่อนมและอาหารชาวบ้าน เรียกว่าเป็นไขก่าเล็ด หากมีอาการเล็กน้อย ก็ใช้คาถา เสกเป่ารักษา หากมีอาการหนักมากเรียกว่า ก่าเล็ดหลวง ต้องรักษาโดยประกอบพิธีกรรม แต่งก่าเล็ด (สุภณ สมจิตศรีปัญญา : สัมภาษณ์) มีเครื่องประกอบพิธีกรรม ขณะทำพิธีผู้ประกอบพิธีกรรม ขณะทำพิธีผู้ประกอบพิธีก็ร้องบทสวดความว่า

โอมปู่แถบ เจ้า ผู้ซื่อลุงลุง จักลงมาฮับเอาเครื่องแกกั้มมวล ปู่แถบหลวง อยู่ชั้นฟ้า ทั้ง 6 จักลงมาหลัน เมื่อเดือน 3 ปู่แถบจักแต่งข้าวกล้า ป้าแถบจักหล่อ เข้าเป็นคน สนวนมาเกิดในท้องแม่ เลยอยู่ได้เป็นหญิงชาย ยังทวงหลายจึงมาผ่า แถบจักอ้วยหน้า ขึ้นเมื่ออ้อยซ้อย เถิงระดูปี เดือนทุกค่าเข้า แถบเจ้าจักเยียมยอผอ้อยคนก็จึงเกิดผจญ แลป่วยไข้ สดุงให้ตื่นตนตัว

โอมปู่แถบอยู่ชั้นฟ้า จงลงมาเอาเครื่องแกกั้ย่ำให้แพคิงบางคนของภูมิทุกเหยื่อง เครื่องของภูมิทุกอัน มีทั้งซ้อและทุง เทวดาเจ้าทั้งหลาย จงลงมาเอาเครื่องแก

โอมแม่ก่าเล็ดมึงอยู่จาดุม มึงจงลงมาเอาเครื่องแกกั้ย่ำให้แพคิงคนมึงเอาแล้ว ให้มึงหย่อนขวัญคืน ให้มึงชินขวัญมาอย่าช้า" (พระมหาปริชา ปริญญาโณ 2495: 383-384)

การที่เด็ก เป็นไข้ก่า เล็ดนั้นมีความ เชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า เกิดจากแถนและแม่ในอดีต
ชาติมาบันดาลให้เจ็บไข้ จึงมีบทสวดในพิธีกรรมแก้แถน และแม่ในอดีต เป็นตอนต่อจากข้างบนว่า

" แถนหลวงผู้ปั้นชูปก่อ แถนหล่อผู้ปั้นชูแปง แต่งผมปั้นชูปดนมมือ
แก้ทั้งข้อยบัดตน แก้ทั้งคนบัดชื้อ แก้ทั้งข้างสามหลาย แก้ทั้งควายสามแษ้
แก้ทั้งแท่เกี้ยวคอ แก้ทั้งแม่กำ เน็ด แก้ทั้งแม่ เกิดมา แก้ทั้งแม่ เพื่อหง่าตา
แก้ทั้งแม่ชะตาหง่าหน้า

หมายความว่า เชิญแถนหลวง แถนหล่อ แม่กำ เน็ดมานำทุกขภัยไข้ เจ็บออกไปจาก
ร่างเด็กที่เป็นไข้ แก่สิ่งร้ายที่เป็นอัปมงคลให้ออกจากร่างไปขอให้แม่ในอดีต แม่ที่กุมโชคชะตา
อย่าทำร้าย เด็ก ขอให้เด็กหายป่วย หายไข้

พิธีกรรมสะ เตะ เคราะห์อีกพิธีหนึ่งคือ พิธีแก้พรหมชาติชาตา เป็นพิธีสะ เตะ เคราะห์
ให้หายเจ็บป่วยคนโบราณถือว่า ผู้ให้ก่าเน็ดมนุษย์ คือ พระยาแถน เป็นผู้สร้างมนุษย์ จนพูดกันติด
ปากว่า ฟ้าแถนแนนแต่ง เมื่อ เวลาเจ็บป่วยอาหารหนัก ก็แต่งสักการะบูชาพระยาแถน เพื่อขอชีวิต
ไว้บทสวดแก้พรหมชาติชาตาว่า

โอมหมากน้ำ เต่าปุง แถน เฒ่าเจ้าตกแต่งลงมา ทางหนึ่งนั้น เด็กน้อย เกิด เหลือหลาย
แถน เฒ่าเจ้าตกแต่งลงมา ทางหนึ่งนั้นคนลงมาเกิดแวนมาก แถน เฒ่าเจ้าตกแต่งลงมา
ปั้นชูป เฝ็งให้ เป็นควาย ก็มีวันนี้ แถนหลวงปั้น เบ้าหล่อ แถน เฒ่าก่อกกแนน แถน เลิงแล
แถนคือผู้เจ้าเบ้า ให้เจ้าลงมาแก้สับชาตาอ่อนน้อย

(พระยามหาปรีชา ปริญาโณ 2495: 389-398)

พิธีกรรมสู่ขวัญและสะ เตะ เคราะห์ เหล่านี้ มีความสำคัญต่อความ เชื่อ เรื่องแถนของ
ชาวบ้านมาก เพราะ เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นค่านิยม โลกทัศน์ของชาวบ้าน อีกทั้งยังเป็นตัว เชื่อม
ระหว่างศรัทธากับพฤติกรรมของชาวบ้านที่มีต่อความ เชื่อ ซึ่งแสดงออกมาในรูปแบบของพิธีกรรม
แถนที่ปรากฏในประ เພີ

ประ เພີ เกี่ยวกับชีวิตของชาวอีสานที่ปฏิบัติสืบทอดกันมามีมากมาย เช่น ประ เພີการเกิด
ประ เພີการบวช ประ เພີการตาย ล้วนแต่เป็นประ เພີทำบุญเกี่ยวกับชีวิตทั้งสิ้น การทำบุญของ
ชาวอีสานนั้นมีการปฏิบัติสืบทอดมาตั้งแต่โบราณ โดยมีการทำบุญทุก ๆ เดือน ซึ่งเป็นคติทางศาสนา

และความเชื่อที่มีมาแต่ก่อน ผู้เฒ่าผู้แก่มักจะพูดถึงประเพณีนี้ว่า "ฮัตคลอง" (บ่าเพ็ญ ณ ฤศล : สัมภาษณ์) แต่เรามักจะได้ยินว่า "ฮัตสิบสอง" อันหมายถึง 2 ประเพณีที่จะต้องปฏิบัติ ทั้งสิบสองเดือน แม้ว่าถนนจะปรากฏในประเพณีเพียงบางเดือน แต่ผู้ศึกษาได้นำประเพณีทำบุญ ในแต่ละเดือน ซึ่งสีลา วีระวงศ์ได้เขียนไว้ใน "ฮัตสิบสอง" มาสรุปไว้ในที่นี้ เพื่อความเข้าใจ ในประเพณีการทำบุญแต่ละเดือน เต็มชัดขึ้นดังนี้

ถึงเดือนเจียงมานั้นให้ฝูงหมู เจ้าเลี้ยง ส้มด สีหมอ สีฟ้า สีถน และนิมนต์ พระสงฆ์พระเจ้ามา เข้ากรรมนั้นแล

เดือนยี่ ทำบุญคุณข้าว นิมนต์พระสวดมนต์เย็น เพื่อเป็นมงคลแก่ข้าวเปลือก เมื่อพระฉัน เข้าแล้วก็ทำพิธีสู่ขวัญข้าว

เดือนสาม ทำบุญข้าวจี และทำบุญฆาชะบูชา โดยใช้ข้าวเหนียวปั้นหุ้มหน้าอ้อย นำไปปิ้งแล้วชุบไข่ นำไปถวายพระ

เดือนสี่ ทำบุญพระเวส มีการฟังเทศน์มหาชาติ

เดือนห้า ตรีษสงกรานต์ หรือบุญสงน้ำ การสงน้ำมีทั้งการรดน้ำให้พระพุทธรูป พระสงฆ์ ผู้หลักผู้ใหญ่ ทำบุญทำทาน บางทีเรียกว่า บุญเดือนห้า ถือเป็นเดือนสำคัญ เพราะ เป็น เดือน เริ่มต้นปีใหม่

เดือนหก ทำบุญขี้ไฟ เพื่อบูชาถนนขอฝนและมิงงานบวชนาคพร้อมกันด้วย เป็นงาน สำคัญก่อนจะลงมือทำนา นอกจากนี้ในเดือนหก ยังมีการทำบุญวิสาขบูชา กลางวันมี ฟังเทศน์ กลางคืนมีเวียนเทียนเหมือนภาคอื่น ๆ

เดือนเจ็ด ทำบุญข้าชะหรือบูชาบรรพบุรุษ มีการ เช่น สรงหลักเมือง ฝังดา ฝังดาแยก เป็นการทำบุญเพื่อระลึกถึงผู้มีพระคุณ

เดือนแปด ทำบุญเข้าพรรษา เป็นประเพณีทางพุทธศาสนาโดยตรง จึงคล้ายกับ ทางภาคอื่น ๆ เช่น มีการทำบุญตักบาตร หล่อเทียนพรรษา

เดือนเก้า ทำบุญข้าวประดับดิน อุทิศบุญกุศลบรรพบุรุษแก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว นำอาหาร มากพล เหล้า บุหรี่ ไปวางใต้ต้นไม้แล้วเชิญวิญญาณของญาติมารับอาหารไป

เดือนสิบ ทำบุญข้าวสาก หรือบุญเดือนสิบ อุทิศให้ผู้ตายเช่นกัน

เดือนสิบเอ็ด ทำบุญออกพรรษา พระสงฆ์จะเปิดโอกาสให้ว่ากล่าวตักเตือนกัน เพราะผู้ใหญ่ตักเตือนสงฆ์ให้อยู่ในศีลในวินัย

เดือนสิบสอง ทำบุญกรฐิน สำหรับประชาชนที่อยู่ริมแม่น้ำโขง แม่น้ำชี ก็แข่งขัน เรือกัน

ประเพณีที่กล่าวมานี้ เป็นประเพณีในระดับชาวบ้านถือปฏิบัติกันมานาน เมื่อพิจารณา ดูแล้วว่า เป็นประเพณีที่ก่อให้เกิดประโยชน์ในด้านความสามัคคี และที่สำคัญคือ เป็นเอกลักษณ์ ของสังคมอีสาน ประเพณีการทำบุญในแต่ละ เดือนสะท้อนให้เห็นความ เชื่อดั้งเดิมผีसाง เทวดา และความเชื่อทางพุทธศาสนา ผสมผสานกันสำหรับความ เชื่อดั้งเดิมที่กล่าวถึงแถนนั้นปรากฏ เด่นชัดในประเพณีทำบุญเดือนหก คือการทำบุญบังไฟ ในที่นี้จึงกล่าวถึงการทำบุญบังไฟโดยเฉพาะ ส่วนประเพณีอื่น เนื่องมาจากความเชื่อผีसाง เทวดาโดยส่วนรวมจะกล่าวไว้ใน เรื่องของพิธีกรรม ในบทต่อไป

ประเพณีบุญบังไฟ เป็นประเพณีที่สำคัญของชาวอีสานประเพณีหนึ่งที่จะขาดเสียมิได้ เพราะเชื่อกันว่าถ้าไม่ประกอบพิธีกรรมนี้ฝนจะไม่ตก ความเชื่อนี้ถ่ายทอด เป็นนิยายปรัมปราเล่ากัน สืบต่อมาว่า ณ บณสวรรค์ชั้นฟ้ามีแถนองค์หนึ่ง เป็นผู้ตกแตงน้ำฝน ฟ้าฝนจะตกหรือไม่ก็อยู่ที่ แถนองค์นี้ ใครทำให้พอใจจะส่งฝนมาตก ถ้าไม่ชอบก็จะไม่ส่งฝนลงมา สิ่งหนึ่งที่แถนองค์นี้ ชอบคือไฟ เมื่อเกิดฝนแล้ง ไม่ตกต้องตามฤดูกาล มนุษย์ก็จะขอร้องแถน โดยการบูชาไฟ ด้วยการทำบังไฟส่งขึ้นไปถึงแถน เป็นการเตือนให้รู้ว่า แผ่นดินขาดฝน บังไฟจึงมีลักษณะประจูด ผู้สื่อข่าวระหว่างโลกกับแถนบนสวรรค์ การจุดบังไฟจึงเป็นการเตือนมิให้แถนหลงลืมหน้าที่ตน คือบันดาลให้ฝนตกลงมายังโลกมนุษย์ นอกจากนิยายปรัมปราที่เล่าสู่กันมานี้แล้ว ในประเพณีการทำบุญบังไฟมักจะนำเอานิทาน เรื่อง พญาคันคาก และผาแดง-นางไอ่ มาเป็น เรื่องเล่าขานสู่กันฟัง เป็นมูลเหตุแห่งการทำบังไฟหลายทาง บางเรื่องคล้ายคลึงกัน บางเรื่องก็แตกต่างออกไปบ้าง เล็กน้อย แต่บางเรื่องก็แตกต่างกันไปมาก จนไม่อาจจะบ่งแน่ชัดว่ามีความเป็นมาอย่างไร แต่จากการไปสัมภาษณ์คนเฒ่าคนแก่ คือมีอายุตั้งแต่ 50 ขึ้นไป จำนวน 30 ราย ส่วนมากจะมีความเชื่อเหมือนกันว่า บุญบังไฟ เป็นประเพณีที่จัดขึ้น เพื่อจุดประสงค์ดังต่อไปนี้

1. เพื่อบูชาแถน ขอฝนจากแถนและทำให้บ้าน เมืองร่ม เย็น เป็นสุข
2. เพื่อเป็นการตอบแทนแถนในการคุ้มครองไม่ให้มีเหตุเภทภัย เนื่องมาจากมีคนบางกลุ่มเกิดไม่สบาย ไปบนไว้กับศาลปู่ตาว่าถ้าเขาสำเร็จหรือหายป่วยจะถวายบังไฟ เมื่อถึงฤดูกาล บุคคลกลุ่มนี้ก็จะช่วยกัน เร่งเร้าให้จัดทำบุญบังไฟ ดังนั้นบางแห่งก็มีเครื่อง เช่นยกไปพร้อมกับบังไฟ เวลาบูชาศาล เช่น มี หมาก 4 คำ บุหรี่ 4 มวน อาหารคาวหวาน 4 ภาชนะ

ชั้น 5 ชั้น 8 (ภาชนะใส่ดอกไม้รูปเทียนอย่างละ 5 คู่ หรือ 8 คู่) แล้วเขาจะแท่งบั้งไฟไป
ยังศาลปู่ตา, ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง เพื่อบูชาบวงสรวง และเสี่ยงทายต่อไป

3. เพื่อเป็นการเสี่ยงทายสภาพดินฟ้าอากาศ โดยเจ้าประจำหมู่บ้าน เป็นหัวหน้า
นำบั้งไฟขนาดเล็ก ๆ ไปกล่าวถวายปู่ตา (ผีประจำหมู่บ้าน เทวดาอารักษ์) แล้วเสี่ยงทาย
โดยมากจะเสี่ยงทายว่าบั้งไฟขึ้นฟ้าฝนจะดี ถ้าบั้งไฟไม่ขึ้นฟ้าฝนจะแล้งแล้วก็จุดบั้งไฟขนาดใหญ่
ในบริเวณงานประจำปี ถ้าบั้งไฟส่วนมากแตก ก็จะทำนายว่าฝนจะแล้งหรือมีฝนตกน้อย

4. เพื่อสะสมบุญ บางคนเชื่อว่า การทำบั้งไฟเพื่อพุทธบูชา ทำบุญบั้งไฟแล้วจะได้บุญ
เมื่อตายไปแล้วจะได้ไปเกิดในสวรรค์ ซึ่งสอดคล้องกับความเชื่อใน ผาแดง-นางไอ่ ซึ่งกล่าวถึง
พระยาขอมชักชวนให้ราษฎรทำบุญบั้งไฟเพื่อชิงตัวนางไอ่ประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งเพื่อจะได้
ไปเกิดสวรรค์ ดังบทกลอนว่า

บัดนี้จักกล่าว ถึงกองบุญเจ้า	พระยาขอมตนอาชญา
เหตุว่าพระบาทท้าว	ดาตั้งแต่งบุญ
เดือนหกขึ้น	วันเพ็ญชิมาสอด
พระยอดแก้ว	บุญกว้างป่าวคน
อลहनัน	คนมาคับคั่ง
บ่ออาจนับอ่านได้	ไหลเข้า่วมบุญ...
... เขาพากันดอกบั้ง	ไฟหม้อหมื่นทาง
ตั้งหากงาม เหลือล้น	ไฟทางเคียนคาด
เขาก็กั้นกระดาศเจ็ย	คำห่มห่อดี
มีทั้งลัษดอกไม้	ติดไล่ตามทาง
ตั้งหากงาม เอาเหลือ	ตั้งชิบิน เมื่อฟ้า
เป็นที่ผากฎแท้	ไฟทางบั้งใหญ่...
... มีทั้งสมณาเจ้า	ไหลมาเคียรดาศ
ฝูงหมู่พิณพาทฆ้อง	ตั้งก้องสนั่น เมือง
ฟังยิน เสียงคี่นเค้า	เขาแห่ไฟหลวง แลเยอ
... ตั้งหากหลาย เหลือล้น	คนมาจันม่วน
จนว่าลืม เขาน้ำ	แลงเข้าบ่คอย
มีแต่กลอยใจ เหล้น	คีนเว้นบ่อได้ว่า
<u>บุญมาท้อท้านี้</u>	<u>ปานขึ้นสู่สวรรค์</u> (ปริชา พินทอง 2524: 92-97)

เมื่อพิจารณาค่ากลอนนี้ จะพบความเชื่อ เกี่ยวกับการทำบุญบังไฟแล้วจะได้ขึ้นสวรรค์ ซึ่งเป็นแนวคิดทางพุทธศาสนา แต่ข้อเท็จจริงทางสังคม ยับพบว่าชาวบ้านทำบุญบังไฟเพื่อบูชาแถน ที่เป็นเช่นนั้น อาจเป็น เพราะเรา เดิมทีเดียวชาวบ้านยังมีความ เชื่อผีसाง เทวดาอย่าง เหนียวแน่น อยู่ในจิตใจ เมื่อศาสนาพุทธ เข้ามามีบทบาทและไม่สามารถจัดความ เชื่อดั้ง เดิมนี้ได้ จึงพยายาม ปรับปรุงและขัด เกลาพฤติกรรมในประเพณีและความ เชื่อ มาสู่ความ เชื่อแบบพุทธศาสนาแทน ลัทธิผีसाง เทวดา แต่การขัด เกลาความ เชื่อดั้ง เดิมก็ไม่สามารถทำได้สมบูรณ์เพราะ เหตุผลที่ทำ บังไฟแล้วจะได้ขึ้นสวรรค์ ซึ่งยังไม่ เป็นที่ยอมรับของชาวบ้าน

ประเพณีบังไฟจึงถือ เสมือน เป็น เอกลักษณ์ของชาวไทยอีสาน ตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน บ่อยครั้งที่เราจะพบว่า บุคคลรุ่นใหม่นี้ เมื่อนำบังไฟไปบูชาแถน ก่อนที่จะจุดก็จะบ่น เสกพึมพำ ซึ่งทำให้น่าคิดว่าคนรุ่นใหม่ยังมีความ เชื่อดั้ง เดิมอยู่ว่า การจุดบังไฟนี้ เพื่อส่งไปบูชา เทวดา หรือแถนบนฟ้า แถนจะบันดาลให้บ้าน เมืองร่ม เย็น เป็นสุข ฝนตกต้องตามฤดูกาล ข้าวปลา อาหารอุดมสมบูรณ์ และความ เชื่อที่ยังคงมีอยู่ในจิตใจเขา (บำ เพ็ญ ณ ภูศล : สัมภาษณ์)

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า ทุกท้องถิ่นใด ๆ ในภาคอีสานที่มีประเพณีบุญบังไฟท้องถิ่น นั้นย่อมมีความผูกพันในความ เชื่อ เรื่องแถนไม่มากนักน้อย ตามสภาพภาวะแวดล้อมของท้องถิ่นนั้น ๆ ถ้าดูผิวเผินความ เชื่อ เรื่องแถนนี้ อาจจะ เจือจางลงไปบ้างแล้ว แต่ในชนบทที่ห่างไกลในพิธี บุญบังไฟเดือนหก เราจะพบว่าความ เชื่อ เรื่องแถนยังฝังแน่นอยู่ในจิตสำนึกของชาวอีสาน โดย เจาะผู้ เฒ่าผู้แก่ และความ เชื่อ เรื่องนี้ยัง เป็นบ่อ เกิดในพิธีบุญบังไฟด้วยความต้องการของ มนุษย์ เพื่อจะติดต่อกับแถน ความ เชื่อ เรื่องแถนจากผู้ เฒ่าผู้แก่ถ่ายทอดสู่ลูกหลานด้วยการ เล่าสู่ กันมาจน เกิด เป็นนิยายปรัมปรา นิทานพื้นบ้าน วรรณกรรมอื่น ๆ และไม่เพียงแต่ เป็น เรื่อง เล่า สนุกสนานแต่เพียงอย่าง เดียว แต่แฝงไว้ด้วยความศรัทธาที่แสดงออกมาในรูปแบบของพิธีกรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีสืบทอด เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ที่เสมือนหนึ่ง เป็น เอกลักษณ์ของ ชาวอีสานต่อไป